

Ruimt de Velduil het veld?

De Velduil behoort in ons land tot de vogelsoorten waarover nog veel valt uit te zoeken. Over het historische voorkomen als broedvogel op de Waddeneilanden is veel bekend, maar een landelijk overzicht bestaat nog niet. Het vroegere voorkomen buiten de broedtijd is nog meer in schemerduister gehuld, al staat vast dat de soort in sommige winters lokaal zeer talrijk kon zijn. Het huidige voorkomen kan echter goed gevolgd worden: de soort staat immers op de lijst van het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels. Gaat het goed met deze boeiende uil?

Kwijnende broedpopulatie

Als broedvogel heeft de Velduil het allesbehalve makkelijk in Nederland. Er moet eens hoognodig een overzicht gemaakt worden van het vroegere voorkomen. Ongetwijfeld zou daaruit naar voren komen dat de soort toen een aanzienlijk ruimere verspreiding had dan thans. Op dit moment vormen de Waddeneilanden het bolwerk bij uitstek; daarnaast komen enkele paren tot broeden in Groningen, Flevoland, de Delta en, veelal incidenteel, ook wel elders.

Tot ver in de jaren zeventig was dat anders. De soort broedde toen o.a. in natte graslanden in Friesland, laagveengebieden in NW-Overijssel en hoogveengebieden in Drenthe, Noord-Brabant en Limburg. In de drooggevalle IJsselmeerpolders kwamen tijdelijk fikse aantallen voor. Langer geleden zal de soort nog veel ruimer verspreid zijn voorgekomen.

Het is onbekend welke aantallen vroeger in Nederland gebroed hebben. Rond 1990 ging het slechts om 60-140 paren, een achteruitgang van ten minste 25-50% ten opzichte van de jaren zestig, en vermoedelijk nog veel meer vergeleken met eerdere decennia. De soort staat niet voor niets op de Nederlandse Rode Lijst.

Herkomst niet-broedvogels

In Nederland geringde jonge Velduilen zijn teruggemeld uit een enorm gebied dat zich uitstrekt van Spanje en Italië tot Finland en de Oeral. Dit past binnen de opportunistische levenswijze van de soort: rondzwerven op zoek naar gebieden waar de voedselsituatie op dat moment gunstig is. Op die manier kunnen Velduilen op grote afstand van hun geboorteplaats tot broeden komen.

Het is onbekend welk gedeelte van de Nederlandse Velduilen de winter doorbrengt in eigen land. Hun aantallen worden aangevuld met vogels van elders. In het buitenland geringde

en in ons land teruggemelde Velduilen waren afkomstig uit Fennoscandiavië en noordelijk Rusland. Afhankelijk van de voedselsituatie en vermoedelijk het broedsucces, kunnen deze aantallen enorm fluctueren. In top-winters in het verleden moeten vele duizenden Velduilen in ons land aanwezig geweest zijn (zie elders).

Velduilen in de computer

In het databestand van het Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels zijn op moment van schrijven (augustus 1994) 1581 waarnemingen van Velduilen opgenomen. Ze hebben betrekking op 2554 exemplaren (inclusief een onbekend aantal dubbeltellingen). Ongeveer 8% heeft betrekking op overvliegende exemplaren.

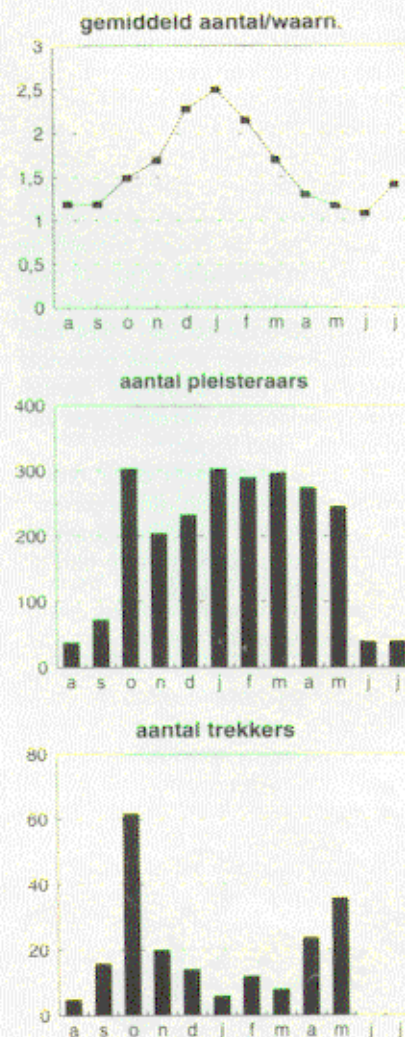
Hoe volledig is dit bestand? Moeilijk te zeggen. In het Waddengebied zullen lang niet alle waarnemingen op formulier gezet zijn. Het onderscheid tussen broedvogels en niet-broedvogels is hier soms lastig te maken. Bovendien wordt de soort door sommigen misschien als te gewoon beschouwd, zodat waarnemingen niet worden doorgegeven. Diep in het binnenland is het toch min of meer een kick om een Velduil te zien, een relatief groot aandeel zal daar worden doorgegeven. Zou het in Flevoland echter werkelijk zo bar zijn met deze uil? Er zijn maar weinig waarnemingen binnengekomen.

Voorkomen 1989-94

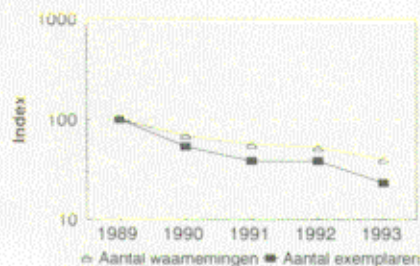
Pleisterende Velduilen worden het meest gezien tussen oktober en mei. Overvliegende exemplaren zijn vooral gemeld in oktober en in april-mei (figuur 1). Het aantal Velduilen per waarneming is doorgaans laag, een of twee. Het is het hoogst in de maanden december tot en met februari. Enkele malen zijn grotere aantallen gemeld. In de omgeving van de Dollard werden in oktober-november 1992 maximaal 26 Velduilen gezien

(14-11-1992). Op de terreinen van de Eemshaven e.o. verbleven in januari-maart 1989 tot 20 exemplaren. In de winter 1989/90 was het hier opnieuw raak, met in december en januari tot 17 vogels. In Noord-Holland werden opvallende aantallen gezien in dezelfde winter. Bij Oosthuizen ging het tussen december en maart om 11-14 exemplaren, terwijl er in januari bij Avenhorn 12 werden gezien (dezelfde groep?). Bij Warffum (Noord-Groningen) waren begin maart 1993 11 exemplaren aanwezig.

In de onderzoeksperiode zijn er gaandeweg minder Velduilen gemeld. Dit blijkt wanneer het aantal meldingen wordt gerelateerd aan het totaal aantal ingestuurde waarnemingen en vervolgens wordt geïndexeerd (figuur 2). Mogelijk is dit beeld wel wat overtrokken. In de jaren 1989 en 1990 was

Figuur 1. Velduil, gemiddeld aantal exemplaren per waarneming en totaal aantal pleisteraars en trekkers (1989-94).

Figuur 2. Velduil, voorkomen in 1989-93, gerelateerd aan het totale aantal ingezonden waarnemingen in het BSP niet-broedvogels.

de stand van de veldmuis, een belangrijke prooi, namelijk veel beter dan in 1991 en 1992 (zie R.G. Bijlsma 1993, *Ecologische Atlas van de Nederlandse roofvogels*). In 1993 was de stand aanvankelijk gunstiger dan in beide voorgaande jaren, maar in de loop van de winter stortte ze ineen en in 1994 was een onvervalst daljaar voor veldmuizen (Willem van Manen). Laten we hopen dat een opbloeiende muizenstand weer wat meer Velduilen oplevert.

Verspreiding

In oktober kunnen trekkende Velduilen langs de volledige kustlijn worden gezien. In het binnenland is van opvallende trek geen sprake. In de wintermaanden december-februari heeft de soort een ruimere verspreiding, althans in West- en Noord-Nederland. Relatief veel Velduilen zijn gemeld op (voormalige) schorren in de Delta, langs de Fries-Groningse kust en in Noord-Holland. Het voorkomen in het binnenland is mager, waarbij vooral het buitengewoon ge-

Vette aantallen Velduilen verleden tijd?

In het nog niet eens zo grijze verleden moeten delen van Nederland af en toe haast overspoeld zijn met Velduilen. In gebieden met een gunstig voedselaanbod konden zich dan grote aantallen ophouden.

Het meest tot de verbeelding sprekende voorbeeld is het voorkomen in de winter 1948/49 in de Noordoostpolder. Hier verbleven toen naar schatting 2000-3000 Velduilen! Ook in de daaropvolgende jaren werden soms aantallen tot enkele honderden gesignaleerd, na de winter 1953/54 echter niet meer. In Oostelijk en Zuidelijk Flevoland werden, toen deze gebieden nog niet volledig aangeharkt waren, soms eveneens forse aantallen gezien.

Natuurlijk is het voorbeeld van de Noordoostpolder extreem. In verschillende avifauna's en in overzichten van veldwaarnemingen in *Limosa* zijn echter meldingen te vinden van grote aantallen in het verleden, onder andere in de IJsseldelta (72 in winter 1967/68), de Alblasserwaard (260-360, winter 1973/74) en de Eempolders (50-60 in winter 1943/44). Vermoedelijk werd de kroon gespannen door Friesland waar grote aantallen lange tijd niet ongewoon waren. Aantallen van 200 Velduilen bij Weidum in december 1938 en eveneens 200 bij Heerenveen in januari 1961, we kunnen het ons bijna niet meer voorstellen.

ringe aantal waarnemingen in Flevoland en het rivierengebied tegenvalt (figuur 3).

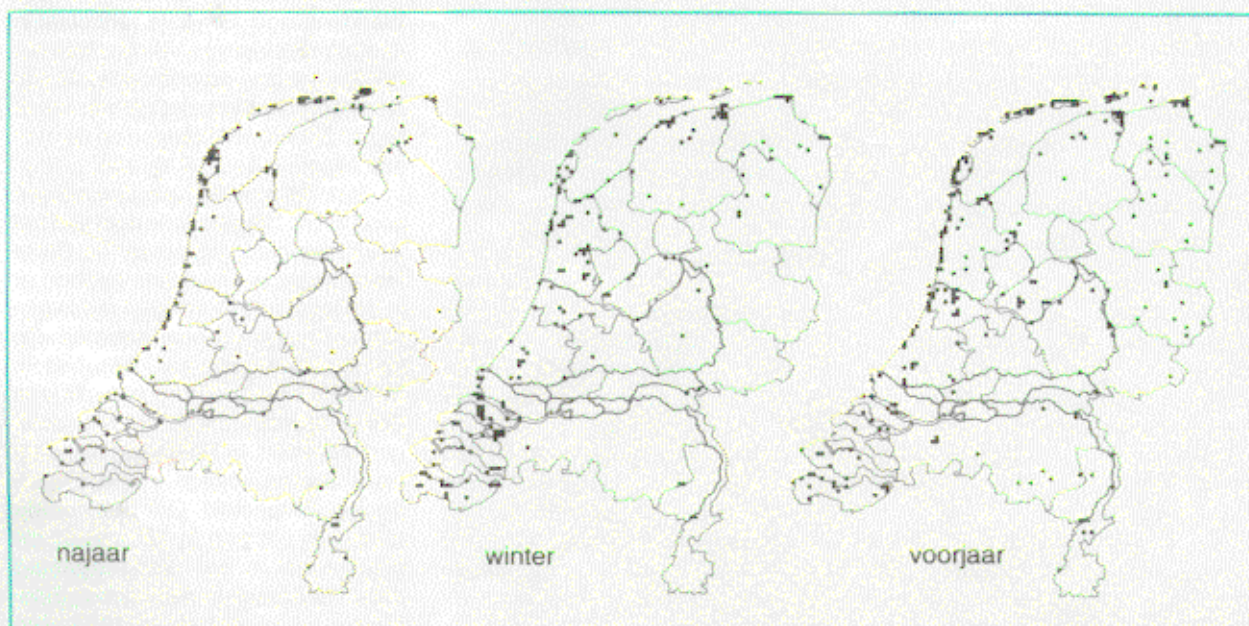
De meest ruime verspreiding wordt bereikt in april en mei. Ook in de oostelijke helft van het land worden dan vaker Velduilen gezien. Let bijv. op de waarnemingen in de oostelijke helft van Noord-Brabant en in Twente. Ook nu echter stammen de meeste waarnemingen uit het westen en noorden van het land.

Wanneer we de kaarten vergelijken met die in de *Atlas van de Nederlandse Vogels* (veldwerk oktober 1978-september 1983) zijn er opvallende verschillen. Omgerekend naar atlasblokniveau (omwille van de vergelijkbaarheid) werden er destijds per maand uit 2,5-6x zoveel atlasblokken Velduilen gemeld. Zelfs wan-

neer de maanden januari en februari buiten beschouwing worden gelaten (in januari-februari 1979 was er een grote influx van Velduilen onder invloed van streng winterweer) is het verschil nog opvallend. In Drenthe, het zuiden van Friesland, Flevoland, het rivierengebied en de zuidelijke Veluwe werden destijds veel meer Velduilen gemeld dan thans. Hoewel er wel degelijk methodologische voetangels zijn bij deze vergelijking (er werkten destijds veel meer waarnemers mee), is dit een aanwijzing te meer dat het niet best gaat met de Velduil.

Daarom, ogen open deze herfst en winter, en vergeet vooral niet een waarnemingsformulier in te sturen!

Ward Hagemeijer & Fred Hustings

Figuur 3. Velduil, verspreiding in 1989-93 (per kwartblok) in najaar (oktober), winter (dec-feb) en voorjaar (april-mei).